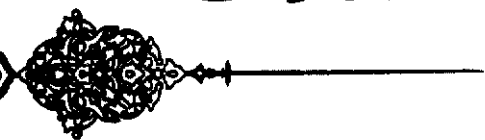

راہِ ناریں

مقالات

پروشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

اصول موثر در تحکیم زندگی حضرت علی و حضرت فاطمه علیهما السلام

علی همت بناری^۱

چکیده:

خانواده، هسته اولیه شکل‌گیری جامعه می‌باشد و موفقیت جامعه در گرو ثبات و تحکیم آن است. تحکیم و ثبات خانواده مبتنی بر اصول و راهبردهایی است که سیره خانوادگی معصومین علیهم السلام به عنوان الگوهای برتر، منبع مطمئنی برای شناسایی و کشف این اصول و راهبردها می‌باشد و در این میان سیره خانوادگی حضرت علی علیه السلام و حضرت زهرا علیها السلام به لحاظ شرایط و امتیازهای ویژه از جمله امتیاز انحصاری معصوم بودن، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این مقاله درصدد بررسی مهم‌ترین اصول و راهبردهای تحکیم خانواده که در سیره خانوادگی حضرت علی علیه السلام و حضرت زهرا علیها السلام تجلی یافته، می‌باشد.

واژگان کلیدی: سیره خانوادگی معصومین علیهم السلام، الگو، اصول تحکیم خانواده، راهبردهای ثبات خانواده

مقدمه

خانواده، هسته اولیه شکل‌گیری جامعه و مهم‌ترین نهاد آن می‌باشد. آینده هر جامعه و نقش‌آفرینی آن در گرو بالندگی و قوام تک‌تک خانواده‌های آن است. از نگاهی دیگر، خانواده سنگ بنای جامعه و موجب موفقیت و نقش‌آفرینی جامعه است. بی‌تردید

۱. دانشجوی دکتری رشته علوم تربیتی مؤسسه آموزشی امام خمینی (ره) و رئیس پژوهشکده اخلاق و تعلیم و تربیت جامعه‌المصطفی علیه السلام.

خانواده آن‌گاه قادر خواهد بود نقش‌آفرینی در پیشرفت و تعالی جامعه ایفا می‌نماید که بنیانی محکم و قوامی در خور شأن داشته باشد، چه این که بر بنیان متزلزل و سست نمی‌توان بنایی عظیم بنا نمود. از این رو باید به آن‌چه قوام و استحکام خانواده منحصر به آن است، توجه ویژه‌ای نمود و راهکارهای مؤثر در آن را مورد توجه قرار داد تا خانواده در پرتو شناخت و به‌کارگیری آن‌ها بتواند به ایفای نقش خود بپردازد. مهم‌ترین راه‌شناسایی و کشف این راهکارها، تأمل و تمرکز بر خانواده‌نمونه و الگوهای موفق در این زمینه است. بی‌تردید سیره خانوادگی معصومین علیهم‌السلام به عنوان انسان‌های کامل و الگوهای برتر، می‌تواند مطمئن‌ترین شاخص در این عرصه باشد و در این میان سیره خانوادگی حضرت علی علیه‌السلام و حضرت زهرا علیها‌السلام به لحاظ شرایط و امتیازهای ویژه - مثل معصوم بودن - می‌تواند منبعی مطمئن برای شناسایی و کشف این راهکارها باشد.

اصول و راهبردهای مؤثر در زندگی مشترک امام علی علیه‌السلام و حضرت زهرا علیها‌السلام
 زندگی مشترک حضرت علی علیه‌السلام و حضرت زهرا علیها‌السلام به رغم مدت کوتاه آن، حاوی نکته‌ها و راز و رمزهای شگفت‌انگیزی است که ضمن بیان عظمت و بزرگی این خانواده، الگویی مطمئن و بی‌مثالی در عرصه زندگی خانوادگی را فرا روی رهروان قرار می‌دهد و در پرتو آن می‌توان به مهم‌ترین راه‌کارهای مؤثر در تحکیم خانواده دست یافت. در ذیل به برخی از این راه‌کارها اشاره می‌شود:

۱. توجه به محدودیت‌ها و تعدیل انتظارات

در هر خانواده‌ای کم‌وبیش محدودیت‌هایی وجود دارد. و هر زن و شوهری نیز با محدودیت‌هایی مواجهه‌اند. زن به گونه‌ای خلق شده است که در مقایسه با نوع مردان از جهت جسمانی در برابر سختی‌ها و فشار کاری، توانایی کمتری دارند. علی علیه‌السلام در بیانی رسا در مورد زن فرموده‌اند: « المرأه ریحانه و لیست بقهرمانه؛ زن ریحانه است، نه قهرمان.»^۱ از این رو سختی‌های زندگی فشار بیشتری بر او تحمیل می‌کند و این

۱. نهج البلاغه، نامه ۳۶.

می‌طلبد که شوهر درک درستی از این وضعیت داشته، با شناخت کافی از توانایی‌های همسر خود، در حد توان از وی انتظار داشته باشد. شوهر نیز به رغم توانایی‌های بدنی بیشتر به جهت داشتن وظیفه مهم مدیریت کلان خانواده، چه بسا با محدودیت‌های اقتصادی، شغلی و مانند آن مواجه باشد. در این صورت همسر می‌بایست شرایط او را درک و خواسته‌های خود را متناسب با شرایط و وضعیت او تنظیم کند.

این امر به خوبی در زندگی مشترک امام علی علیه السلام و حضرت زهرا علیها السلام مورد توجه بوده است، از این رو با توجه به شرایطی که حضرت زهرا علیها السلام داشته، حضرت علی علیه السلام در حد وقت و توان در انجام کارهای خانه به وی کمک می‌کرد و از آن‌جا که مسئولیت‌های اجتماعی و کارهای بیرون از منزل اجازه نمی‌داد که فرصت دل‌خواه را صرف همکاری با همسر گرامی‌شان بکند برای وی خدمت‌کاری به نام اسماء استخدام کرد. از سوی دیگر حضرت زهرا به زیبایی وضعیت مالی و اقتصادی شوهر خود را درک می‌کرد و هیچ‌گاه چیزی که در توان او نبود، از وی نخواست. در روایت آمده است که روزی علی علیه السلام از همسرشان زهرا علیها السلام غذا طلبید، فرمود: آیا غذایی دارید که به من بدهی؟ حضرت زهرا علیها السلام فرمود: خیر، دو روز است که ما چیزی نخوردیم و تنها مقدار کمی هست که من تو را بر خود و فرزندانم مقدم می‌دارم... حضرت علی علیه السلام فرمود: ای فاطمه! چرا به من خبر ندادی تا غذایی تهیه کنم؟ در جواب فرمود: «یا ابا الحسن انی لاستحیی من الهی ان اکلف نفسک ما لا تقدر علیه...» من از پروردگارم حیا می‌کنم که از تو چیزی طلب کنم که تو قادر بر انجام آن نباشی...»^۱

۲. شناخت حیطه مسئولیت و تقسیم کار

زن و شوهر در زندگی خود هدف مشترک دارند و برای دستیابی به آن تلاش می‌کنند. با این حال به تناسب وضعیت و توانایی‌های طبیعی، هر یک مسئولیت و حیطه کاری خاصی دارد. یکی از راهکارهای تحکیم خانواده، تعیین محدوده وظایف و مسئولیت‌ها و تقسیم کار معقول و متناسب با ظرفیت‌ها و توانایی‌های هر یک از زن و شوهر است. این امر ضمن آن که منعی از همکاری و تلاش مشترک در پاره‌ای امور

نمی‌کند، موجب می‌شود تا انتظارات متقابل متعادل گردد و هر یک در حیطة کاری خود، آماده‌تر و تمرکز بیشتری داشته باشد. علی علیه السلام و حضرت زهرا علیها السلام در نخستین روزهای زندگی مشترک به این امر مهم اهتمام ورزیدند.

از آن‌جا که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به دلیل داشتن تجربه ازدواج موفق و سابقه مربی‌گری برای امام علی علیه السلام و حضرت زهرا علیها السلام و دارا بودن احترام کامل نزد آن دو موجب شد تا آنان به وی مراجعه کرده و از تجربه و نظر آن حضرت در تبیین وظایف و تقسیم کار معقول استفاده کنند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز فرمود: «فَقَضَى عَلِيَّ فَاطِمَةَ علیها السلام بِخَدْمِهِ مَا دُونَ الْبَابِ وَقَضَى عَلِيَّ علیه السلام بِمَاحِلْفَةِ كَارِهَائِهِ مَرْبُوطٌ بِهٖ دَرُونَ خَانَةِ بَهٗ عَهْدَةِ فَاطِمَةَ علیها السلام وَ كَارِهَائِهِ بِيْرُونَ اَزْ خَانَةِ مَرْبُوطٌ بِهٖ عَلِيٌّ علیه السلام اِسْت.»^۱

بر اساس این حدیث، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله با توجه به توانایی‌ها و محدودیت‌های طبیعی جنسیتی، به تقسیم کار و وظایف، اقدام کردند؛ چه این که مردان در انجام کارهای بیرون از خانه توانایی بیشتری دارند و زنان هم در انجام کارهای منزل مناسب‌ترند. حضرت زهرا از این تقسیم کار اظهار خوشحالی و رضایت کرد و فرمود: «فَلَا يَطْمَ مَا دَاخِلِنِي مِنَ السَّرْوْرِ اِلَّا اللّٰهُ يَا كَفَانِي رَسُوْلُ اللّٰهِ صلی الله علیه و آله تَحْتَمَلُ رِقَابِ الرَّجَالِ؛ كَسِي جَزْ خَدَاوْنِدْ نَمِي دَانْدْ كَهْ مِنْ چَقْدِرْ خَوْشِحَالْ شَدْمْ كَهْ رَسُوْلْ خَدَا مَرَا اَزْ تَحْمَلْ كَارِهَائِي كَهْ بِرْ عَهْدِهٖ مَرْدَانْ اِسْتْ دَاشْتَنْد.»^۲

۳. توجه به نقاط مثبت یکدیگر و برجسته کردن آنها

هر یک از زن و شوهر در زندگی دارای نقاط قوت و ضعفی هستند. آن‌چه به تحکیم و تقویت خانواده کمک می‌کند این است که زن و شوهر نقاط ضعف هم‌دیگر را ببوشانند. قرآن در این زمینه تعبیر لطیف و گویایی دارد: «هَنْ لِبَاسٍ لَكُمْ وَاَنْتُمْ لِبَاسٍ لِهَنْ»^۳ همسران لباس برای شما مردان هستند و شما نیز لباس برای آنان هستید». خاصیت مهم لباس این است که زشتی‌های بدن را می‌پوشاند. قرآن در این زمینه نیز می‌فرماید: «يَا بَنِي آدَمَ

۱. مجلسی، بحارالانوار، ۱۴۰۳، ج ۳۳، ص ۸۱

۲. همان.

۳. بقره / ۱۸۷.

قد انزلنا عليكم لباسا يواري سوءاتكم...^۱ ای فرزندان آدم ما لباسی که ستر عورت شما کند، برایتان فرستادیم». البته آنان نباید تنها به پوشاندن نقاط ضعف اکتفا کنند بلکه می‌بایست به نقاط قوت یکدیگر نیز توجه نموده، آنها را برجسته و برای هم‌دیگر بازگو نمایند.

در زندگی مشترک امام علی علیه السلام و حضرت زهرا علیها السلام توجه به نقاط قوت و اظهار آنها جایگاه ویژه‌ای دارد و آنان از همان ابتدای زندگی مشترک به این امر اهتمام داشتند. بعد از مدتی که از آغاز زندگی مشترک آنان گذشت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از آنان درباره یکدیگر سؤال کردند. از حضرت زهرا علیها السلام پرسید که شوهرت را چگونه دیده‌ای؟ در جواب فرمود: «یا ابا خیر زوج؛ پدرجان او را بهترین همسر یافتم»^۲ از علی علیه السلام پرسید: همسرت را چگونه دیده‌ای؟ در جواب فرمود: «نعم العون علی طاعه الله؛ او را بهترین یاور خود بر اطاعت پروردگار یافتم»^۳.

در سخنی دیگر حضرت زهرا علیها السلام خطاب به پدر بزرگوارشان درباره خوبی‌ها و فضایل همسرشان امام علی علیه السلام چنین سخن می‌گوید: «والذی اصطفاک واجتباک وهداک وهدی بک الایمه لا زلت مقره له ما عشت...»^۴ قسم به پروردگاری که تو را برگزید و هدایت نمود و به واسطه تو امت را هدایت کرد، تا زنده‌ام به فضایل و ارزش‌های علی علیه السلام اعتراف خواهم کرد...^۴ نکته اساسی در این حدیث این است که حضرت زهرا علیها السلام با تعبیر «لا زلت مقره له ما عشت» بر دو نکته مهم تأکید کرده‌اند: نخست این که ستایش از همسر و برجسته کردن نقاط مثبت او یک امر پیوسته و مستمر است، نه موردی و مقطعی. دوم این که این امر در سراسر عمر و در طول زندگی مشترک بوده است، نه تنها در آغاز زندگی مشترک. بنابراین همسران باید این راهبرد مهم را پیوسته و در طول زندگی مورد توجه قرار دهند.

۱. اعراف / ۲۶.

۲. مجلسی، همان، ص ۱۳۳.

۳. همان، ص ۱۱۷.

۴. ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی‌طالب، ج ۳، ص ۳۳۰.

۴. همراهی در مشکلات و خوشی‌ها

یکی دیگر از امور بسیار مهم و تأثیرگذار در تحکیم و تقویت روابط خانواده این است که زن و شوهر در سختی‌ها و خوشی‌های زندگی، شریک و یار و غم‌خوار یکدیگر باشند. تردیدی نیست که زندگی انسان در دنیا معجونی از سختی‌ها و خوشی‌ها است و آن چه به تقویت روابط کمک می‌کند این است که زن و شوهر در همه حال، در خوبی‌ها و بدی‌ها و تلخی‌ها و شیرینی‌ها، یاور هم باشند. این امر کمک می‌کند تا همه مشکلات بر دوش یکی از آنان سنگینی نکنند. بدین طریق زمینه حفظ نشاط بیشتر در زندگی فراهم می‌گردد و تمرکز بیشتری برای برنامه‌ریزی بهتر برای آینده‌ای روشن‌تر و امیدبخش‌تر، به وجود می‌آید. این راهبرد در زندگی مشترک امام علی علیه السلام و حضرت زهرا علیها السلام چشم‌گیر بود. به ویژه از سوی حضرت زهرا علیها السلام نسبت به حضرت علی علیه السلام که شرایط خاص سیاسی- اجتماعی برایش پیش آمده بود نمود بیشتری داشت. علی علیه السلام در روزهای بعد از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله با شرایط دشوار سیاسی و اجتماعی مواجه بود و این وضعیت فشارهای زیادی را بر ایشان تحمیل می‌کرد، به گونه‌ای که حضرت در نهج‌البلاغه آن را به حالت استخوان در گلو و خار در چشم تشبیه کرده است. در چنین شرایطی حضرت زهرا علیها السلام در کنار امیرالمؤمنین علیه السلام ایستاد و از او حمایت کرد. در قضیه گرفتن بیعت از آن حضرت و بردن ایشان به مسجد مدینه، حضرت زهرا علیها السلام تا درب مسجد برای حمایت از ایشان به دنبالش آمدند. هنگامی که سلمان فارسی از طرف امام علیه السلام از وی خواست تا دست از ناله بردارد، در جواب فرمود: وای بر آنان! ای سلمان! آنها می‌خواهند دو فرزند من حسن و حسین را یتیم و بی‌سرپرست کنند. ای سلمان سوگند به خدا از درب مسجد مدینه بیرون نمی‌روم تا آن که پسر عموی خود را با چشمان خودم رها شده و سالم مشاهده کنم. انتظار کشید تا امام علیه السلام آزاد شد و از مسجد بیرون آمد. در این هنگام به امیرالمؤمنین علیه السلام نگریست و در قالب سخنی عمیق و زیبا وفاداری خود به شوهر را در آن شرایط سخت گذاشت: «روحی لروحک الفداء و نفسی لنفسک الوفاء یا ابا الحسن ان کنت فی حیرة کنت معک و ان کنت فی شر کنت معک؛ روحم فدای روح تو و جانم سپر بلای جان تو، ای علی همواره با تو خواهم بود.

اگر در خیر و نیکی به سر بری با تو خواهم بود و اگر در سختی و بلا گرفتار شوی باز هم با تو خواهم بود.»^۱

۵. عدم تحمیل نظرات بر یکدیگر

انسان موجودی مختار و آزاد خلق شده است و برای آزادی و اختیار خود اهمیت قائل است و پیوسته از آن پاسداری می‌کند و هر نوع فعالیت و یا برنامه‌ای که این ویژگی را مورد خدشه قرار دهد، بر نمی‌تابد و در برابر آن از خود مقاومت نشان می‌دهد. از سوی دیگر انسان در بستری که آزادی و اختیارش محفوظ باشد با انگیزه و رضایت خاطر بیشتری به فعالیت می‌پردازد و به ویژه در تعامل با دیگران به رابطه مطلوب و همکاری داوطلبانه روی می‌آورد و در نتیجه الگویی از روابط صحیح و مطلوب شکل می‌گیرد.

در محیط حساس منزل که هر نوع تعامل زن و شوهر می‌تواند تأثیر مثبت یا منفی در پی داشته باشد این امر اهمیت بیشتری می‌یابد. از آن جا که زوجین در زندگی خود دارای اهداف مشترکی هستند، تشریک مساعی و همکاری صمیمانه و روابط مطلوب و به دور از تنش و تحمیل برای آنان ضروری است. از جمله عواملی که می‌تواند مانع شکل‌گیری روابط صمیمانه و تشریک مساعی آنان گردد، خودکامگی هر از یک از همسران به ویژه شوهر و تحمیل نظرات و خواسته‌های خود بر دیگری است. در جایی که فعالیت‌های داوطلبانه و از روی میل و رغبت جای خود را به فعالیت‌های اجباری و تحمیلی دهد، روابط صمیمانه و تشریک مساعی و حاکمیت فضای عاطفی از محیط منزل رخت برمی‌بندد.

از جمله ویژگی‌های ممتاز زندگی مشترک امام علی علیه السلام و حضرت زهرا علیها السلام حاکمیت فضای عاطفی و به دور از تنش و تحمیل بر زندگی مشترک آن دو بوده است. علی علیه السلام در زمینه روابط خود با همسر گرمی‌شان می‌فرماید: «فوالله ما اغضبتها ولا اكرهتها علی امر حتی قبضها الله عزوجل الیه ولا اغضبتنی ولا عصت لی امراً...»؛ به خدا قسم! در طول حیات او بر وی غضب نساختم و او را بر کاری مجبور نکردم و او نیز مرا به خشم

نیابرد و مرا نافرمانی نکرد...»^۱ در این حدیث شریف حضرت نه تنها نحوه تعامل در زندگی مشترک را به پیروانش می‌آموزد بلکه به طور ضمنی به پیامدهای مثبت حفظ آزادی و احترام به عقاید همسر و پرهیز از تحمیل نظرات خود بر وی اشاره می‌کند و نشان می‌دهد که ثمره این نوع تعامل با همسر، دوری از خشم شوهر و اطاعت از روی میل و شوق از او است.

۶. فراهم نمودن زمینه رشد هم‌دیگر

در یک نگاه، زن و شوهر دو نقش اساسی در زندگی ایفا می‌کنند: نقش تربیتی نسبت به فرزندان و کمک به رشد و تعالی یکدیگر. در این میان نقش دوم از یک جهت مهم‌تر از نقش اول است، چراکه زن و شوهر یا به تعبیر دقیق‌تر والدین زمانی می‌توانند نقش تربیتی مؤثری بر فرزندان داشته باشند که ابتدا خود تربیت شده و رشد یافته و فضای عاطفی و تربیتی مناسبی در محیط خانه فراهم کرده باشند. بنابراین نقش اساسی زن و شوهر کمک به رشد و تعالی معنوی و غیر معنوی است و شاید تعبیر آیه شریفه «هن لباس لکم و انتم لباس لهن» ناظر به همین امر باشد، چه این که زن و شوهر با پوشاندن عیوب یکدیگر و ممانعت از تأثیرگذاری عوامل منفی در یکدیگر در حقیقت زمینه رشد را برای هم فراهم می‌نمایند.

از دیگر ویژگی‌های بارز زندگی مشترک امام علی علیه السلام و حضرت زهرا علیها السلام ایجاد شرایط لازم برای رشد و تعالی معنوی یکدیگر بوده است. امام علی علیه السلام در سخنی زیبا در پاسخ به پرسش پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله درباره همسرشان، فرمودند:

«نعم العون علی طاعه الله... فاطمه علیها السلام را بهترین یاور خود بر اطاعت پروردگار یافتیم.»^۲ این سخن دلالت دارد که فاطمه به گونه‌ای شرایط منزل را مدیریت می‌کرد که زمینه بندگی و اطاعت همسرش از خداوند را فراهم‌تر می‌نمود و از این طریق به تعالی معنوی او کمک می‌کرد. حضرت زهرا نیز در سخنی امام علی علیه السلام را «خیر بعلم»^۳ بهترین همسر و مایه خیر توصیف نمود. البته روشن است که خیر بودن در نگاه

۱. مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۳۴.

۲. همان، ص ۱۱۷.

همسری چون فاطمه رضی الله عنها صرفاً به امور مادی و تأمین معیشت مربوط نمی‌شود بلکه بیشتر، تأثیرگذاری مثبت وی در محیط منزل در زمینه رشد و تعالی همسر و تربیت فرزندان مراد است.

۷. یار و غمخوار و مایه نشاط بودن

زن و شوهر در مقام ایفای نقش ویژه خود در زندگی مشترک با سختی‌ها و محدودیت‌هایی مواجه‌اند و چه بسا این امر سبب خستگی روحی و عاطفی آنان گردد و نشاط لازم جهت پیش‌برد و موفقیت خانواده را از آنان سلب کند. در چنین شرایطی اگر زن و شوهر دارای روابط عاطفی مطلوب و همکاری صمیمانه و غمخوار یکدیگر باشند و مشکلات و سختی‌ها را تحمل کنند، نشاط اعضای خانواده حفظ و آثار غم و نگرانی از محیط خانه، از بین می‌رود.

در زندگی علوی این امر ظهور و بروز چشم‌گیری داشت و در سختی‌های زندگی یار و یاور یکدیگر بوده‌اند و علی رضی الله عنه ضمن بیان تعامل خود با همسرش، به نحوه تعامل همسرش با وی اشاره می‌کند و در پایان می‌فرماید: «... و لقد كنت انظر اليها فيكشف عني الهموم والاحزان»^۱ ... به فاطمه نگاه می‌کردم و به واسطه این نگاه همه اندوه‌ها و ناراحتی‌هایم برطرف می‌شد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تالار با مع علوم انسانی

۸. همکاری شوهر در کارهای منزل

تقسیم کار و تعیین حیطه مسئولیت‌های زن و شوهر بدین معنا نیست که هر یک از آن دو در امور مربوط به دیگری، همکاری و مشارکت نداشته باشد بلکه هر یک از آنها به تناسب نوع کارها، ظرفیت‌ها و توانایی‌ها، شایسته است که به دیگری کمک کند. در این میان با توجه به توانایی بدنی مردان، بر همکاری آنان با همسرانشان در برخی از کارهای منزل تأکید بیشتری شده است. این امر شاید بدان جهت است که زنان از توانایی بدنی کمتری برخوردارند و از سوی دیگر حساسیت و ظرافت بچه‌داری و شرایط طاقت‌فرسای دوران بارداری و شیرخوارگی نوزاد ایجاب می‌کند تا همسر به

دور از فشارهای کاری زیاد و با کم شدن دغدغه‌های رسیدگی به کارهای منزل، تمرکز بیشتری بر انجام نقش مادری داشته و زمینه پرورش فرزندی سالم و صالح فراهم نماید. از این رو بهتر است تا شوهر در حد فرصت و توان در کارهای منزل به همسرش کمک کند. این امر در سیره خانوادگی علوی مورد اهتمام بوده است و علی علیه السلام نه تنها برای حضرت زهرا علیها السلام خدمتکار گرفت بلکه خود نیز در کارهای خانه به او می‌کرد.

هشام بن سالم از امام صادق علیه السلام درباره امام علی علیه السلام چنین نقل می‌کند: «کان امیر المؤمنین علیه السلام یحتطب و یستی و یکنس و کانت فاطمه علیها السلام تطحن و تعجن و تخبز؛ امیر المؤمنین علیه السلام هیزم جمع می‌کرد و آب می‌آورد و جارو می‌کرد و حضرت فاطمه علیها السلام گندم آرد می‌کرد و خمیر درست می‌کرد و نان می‌پخت». تعبیر «کان امیر المؤمنین علیه السلام» بر اساس قواعد ادبیات عرب بر استمرار و دوام، دلالت دارد و در این حدیث به این معنا است که همکاری امام علی علیه السلام در منزل به صورت موردی و گاه‌گاهی نبوده است، آن حضرت به رغم مسئولیت زیاد اجتماعی و دینی از همکاری مستمر با همسر در امور منزل غافل نبود و پیوسته با همسر گرمی‌شان در امور منزل همکاری می‌کردند.

۹. همکاری شوهر در نگهداری و مراقبت از فرزندان

نگهداری و مراقبت از فرزندان وظایف الزامی مادر نیست، اما به لحاظ حساسیت و ظرافتی که در این امر وجود دارد و نیز به لحاظ ظرفیت عاطفی ویژه‌ای که خانم‌ها از آن برخوردارند، معمولاً این وظیفه خطیر و مهم را مادران به عهده می‌گیرند. با این حال نیاز شدید فرزندان به ویژه در دوره نوزادی و کودکی انرژی و توان زیادی را از مادران می‌گیرد و آنان را با سختی‌ها و مشکلات روانی و جسمی مواجه می‌سازد. این وضعیت اقتضا می‌کند تا شوهران ضمن درک موقعیت همسران و قدردانی شایسته از آنان، در نگهداری و مراقبت از فرزندان نیز به آنها کمک کنند. تا آنان هم تمرکز بیشتری بر تأمین نیازهای عاطفی و معنوی فرزندانشان داشته باشند و با نشاط بیشتری به وظیفه مهم مادری خود عمل نمایند. علی نه تنها در کارهای خانه بلکه در امر مراقبت و

نگهداری از فرزندان نیز به همسر خود کمک می‌کرد. حضرت زهرا علیها السلام در ملاقاتی که با پدر گرامیشان داشت، فشار کاری زیاد خود و همکاری امام علی علیه السلام در نگهداری از فرزندان را چنین توصیف می‌کند: «قد مجلت یدای من الریح لیلتی جمیعا ادیر الریح حتی اصبح و ابوالحسن علیه السلام یحمل حسنا و حسینا، یا رسول الله صلی الله علیه و آله؛ هر دو دستم به علت آرد کردن گندم با آسیاب دستی، ورم کرده و زخم شده است. دیشب را تا صبح به آرد کردن گندم مشغول بودم و ابوالحسن علیه السلام فرزندانم حسن و حسین علیهما السلام را نگهداری می‌کرد»^۱.

۱۰. اطاعت زن از شوهر

زن و شوهر، حقوق متقابل و جایگاه خاص خود را دارند که در زندگی مشترک می‌بایست مورد توجه قرار گیرد. با این حال با توجه به این که مدیریت کلان اداره خانواده به عهده شوهر گذاشته شده، به طور طبیعی موضوع تبعیت اعضای خانواده از پدر و تبعیت همسر از شوهر مطرح است. اسلام نیز این امر عقلایی را تأیید و اطاعت پدر را بر همسر و فرزندان لازم دانسته است، مثلاً خارج شدن زن از منزل و صدقه دادن وی از مال شوهر، منوط به رضایت او است و چنانچه شوهر وی را از انجام آنها منع کند بر همسر لازم است از وی اطاعت کند.

یکی از عواملی که موجب تقویت و تحکیم روابط خانواده می‌شود، محترم شمردن حقوق و اختیارات یکدیگر، به ویژه تفاهم زن و شوهر و اطاعت و پیروی زن از تصمیمات شوهر در حیطه مسئولیت وی است. در جایی که تصمیم‌گیری نهایی بر عهده شوهر گذاشته شده و شوهر نیز قدرت اتخاذ تصمیم عاقلانه و تضمین‌کننده مصلحت خانواده را دارد، تبعیت و پیروی همسر از وی به تحکیم روابط حاکم بر خانواده کمک می‌کند. علاوه بر این، زمینه را برای یادگیری فرزندان و الگوگیری از وی فراهم می‌سازد. از ویژه‌گی‌های ممتاز حضرت زهرا علیها السلام تبعیت از شوهر و محترم شمردن تصمیمات او بود. در برخی موارد تصمیمات شوهر به ظاهر بر خلاف میل و خواسته آن حضرت بود. اما ایشان با کمال ادب و احترام خواسته و دستور شوهر گرامی‌اش علی علیه السلام را

۱. ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، ج ۳، ص ۳۴۱.

بر نظر خود مقدم می‌داشت و از وی اطاعت می‌نمود. حضرت زهرا علیها السلام در اثر آزار و اذیت‌هایی که در قضیه جانشینی پیامبر صلی الله علیه و آله و مسأله فدک بر وی وارد گردید از رفتار و موضع‌گیری برخی شخصیت‌ها به شدت ناراحت بود. هنگامی که در بستر بیماری بود راضی به عیادت آنها نبود و آنان را به حضور نمی‌پذیرفت تا این که آنان به حضرت علی علیه السلام متوسل شدند. وقتی حضرت علی علیه السلام درخواست ملاقات آنان را مطرح کرد، حضرت زهرا علیها السلام این گونه، خواسته همسر را بر خواسته خود مقدم می‌دارد: «... البیت بیتک و الحره زوجتک افعل ما تشاء؛ علی جان! خانه، خانه تو است و من همسر تو هستم، هر چه خواهی انجام بده.»^۱

نتیجه‌گیری

خانواده، هسته اولیه شکل‌گیری هر جامعه است و موفقیت جامعه در گرو موفقیت و نقش‌آفرینی آن است. این نقش‌آفرینی زمانی میسر خواهد بود که خانواده بنیانی محکم و قوامی در خور شأن داشته باشد. بنابراین باید بررسی نمود که برای تحقق چنین امری چه اصول و راهبردهایی وجود دارد؟ برای پاسخ به این پرسش، راه‌هایی وجود دارد که بهترین آنها مراجعه به خانواده‌های نمونه و موفق است. سیره خانوادگی معصومین علیهم السلام به عنوان الگوهای برتر، منبع مطمئنی برای شناسایی و کشف این اصول و راهبردها می‌باشد. در این میان سیره خانوادگی حضرت علی علیه السلام و حضرت زهرا علیها السلام به لحاظ شرایط و ویژگی‌های این بزرگواران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. امام علی و حضرت زهرا علیها السلام در زندگی مشترک خود از اصول و راهبردهای مؤثری استفاده کرده‌اند که نمونه‌هایی از آن عبارتند از:

۱. توجه به محدودیت‌ها و تعدیل انتظارات؛
۲. شناخت حیطة مسئولیت و تقسیم کار در امور زندگی مشترک؛
۳. توجه به نقاط مثبت یکدیگر و برجسته کردن آنها؛
۴. همراهی در مشکلات و خوشی‌های زندگی مشترک؛
۵. عدم تحمیل نظرات بر یکدیگر؛

۶. زمینه رشد یکدیگر را فراهم کردن؛

۷. یار و غمخوار و مایه نشاط یکدیگر بودن؛

۸. همکاری شوهر در کارهای منزل؛

۹. همکاری شوهر در نگهداری و مراقبت از فرزندان؛

۱۰. اطاعت زن از شوهر؛

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع :

۱. قرآن مجید.
۲. نهج البلاغه.
۳. ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، دارالاضواء، بیروت، بی تا.
۴. اربلی، علی، کشف الغمه فی معرفه الائمه، کتابفروشی اسلامیة، تهران، ۱۳۸۱ق.
۵. حسینی المرعشی، نورالله، احقاق الحق و ازهاق الباطل، کتابفروشی اسلامیة، تهران ۱۳۹۱ق.
۶. دشتی محمد، نهج الحیاه (فرهنگ سخنان فاطمه علیها السلام)، چاپ یازدهم، مؤسسه تحقیقاتی امیرالمؤمنین علیه السلام، قم، ۱۳۷۴.
۷. طبری، محمد بن جریر، دلائل الامامه، منشورات الرضی، قم، ۱۳۶۳.
۸. مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، داراحیاء التراث العربی، بیروت ۱۴۰۳ق.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی